

**APPLYING THE REFLECTIVE JUDGEMENT MODEL FOR
EVALUATION OF ADULT INTELLECTUAL DEVELOPMENT
ZASTOSOWANIE MODELU OSĄDZANIA REFLEKSYJNEGO DO
OCENY ROZWOJU INTELEKTUALNEGO DOROSŁYCH**

Anna Perkowska-Klejman

Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

ABSTRACTS

The purpose of this article is to present The Reflective Judgment Model. This model describes the developmental progress that occurs between periods of adolescence and adulthood. The progress is observed in the ways that people understand processes of knowing and the certainty of knowledge claims and how they justify their beliefs. The Reflective Judgment model is composed of three distinct levels: “Pre-Reflective,” “Quasi-Reflective,” and “Reflective.” People at the lowest - “pre-reflective” - stages are convinced of the absolute correctness of knowledge. The “quasi-reflexive” stages are accompanied by the assumption that knowledge contains elements of uncertainty and is context sensitive. “Reflective” stages encompass the epistemological assumption that there is no single, fixed-time understanding of the world.

A standardized interview is used to measure the level of reflective thinking. The Reflective Judgment Inventory questionnaire consists of a number of cognitive statements, that have multiple solutions, followed up by additional questions. The results of the educational research show that the ability to assess reflectively increases with age.

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja modelu osądzania refleksyjnego. Model ten opisuje postępy w rozwoju człowieka od okresu dorastania do dorosłości w zakresie tego, jak ludzie rozumieją proces poznania, naturę dowodów wiedzy oraz metody, za pomocą których uzasadniają swoje przekonania. Model osądzania refleksyjnego składa się z trzech poziomów: prerefleksyjnego, quasi-refleksyjnego i refleksyjnego. Osoby znajdujące się na najniższych – prerefleksyjnych – etapach są przekonane o absolutnej pewności wiedzy. Etapom quasi-refleksyjnym towarzyszy

założenie, że wiedza zawiera elementy niepewności oraz jest kontekstowa. Etapy refleksyjne odzwierciedlają epistemologiczne przypuszczenie, że nie istnieje jedno, stałe w czasie rozumienie świata.

Pomiar myślenia refleksyjnego odbywa się za pomocą standardowego wywiadu. Kwestionariusz osądzania refleksyjnego składa się z kilku, nieposiadających jednoznacznego rozwiązania, kwestii poznawczych, dopełnionych dodatkowymi pytaniami. Wyniki badań pokazują, że umiejętność osądzania refleksyjnego wzrasta wraz z wiekiem.

KEYWORDS:

reflective judgment, critical thinking, clinical judgment, problem solving, professional decision-making, adult development

osądzanie refleksyjne, myślenie krytyczne, krytyczne osądzanie, rozwiązywanie problemów, podejmowanie decyzji, rozwój dorosłych

WSTĘP

Świat jest dużo bardziej złożony, niż może się wydawać na pierwszy rzut oka. Każdy człowiek posiada własną interpretację otaczającej nas rzeczywistości oraz argumenty i osądy z nią związane. Jednostka, wychowując się w danym środowisku, nieustannie poszerza swój zasób informacji i uczy się ich interpretacji. Zrzeczenie się posiadanej wiedzy jest niemożliwe. Procesy myślowe służą człowiekowi między innymi do tego, aby mógł zrozumieć swoje doświadczenia. Dojrzałość poznawcza podmiotu wiąże się z umiejętnością refleksji na temat własnego myślenia. Sprawienie, aby jednostka była świadoma opisanego stanu rzeczy, jest wyzwaniem dla współczesnej edukacji na poziomie wyższym i ustawicznym.

Celem tego artykułu jest prezentacja modelu refleksyjnego osądzania oraz sposobu, w jaki model ten może zostać wykorzystany do oceny intelektualnego rozwoju dorosłych. W pierwszej części pracy zostały zdefiniowane najważniejsze terminy oraz opisane podstawy teoretyczne modelu. Zasadniczą część tego artykułu stanowi opis poszczególnych etapów myślenia refleksyjnego oraz prezentacja pomiaru osądzania refleksyjnego.

OSĄDZANIE REFLEKSYJNE – DEFINICJA

Model osądzania refleksyjnego zrodził się z rozważań na temat natury poznania ludzkiego. Gdzie przebiega granica tego poznania? Co

wpływa na pewność sądów, które reprezentujemy? Kiedy zaufać autorytetom? King i Kitchener (1994) zależało, aby zrozumieć tego rodzaju wątpliwości w myśleniu młodzieży i dorosłych. Chciały opisać rozwój rozumowania od dojrzewania do dorosłości. Dewey (1933, 1938) zauważył, że ludzie uruchamiają tzw. refleksyjne myślenie, gdy stają w obliczu problemów, które nie posiadają jednoznacznego rozwiązania. Posługując się terminologią zaczerpniętą od Deweya, King i Kitchener użyły terminu refleksyjne osądzanie (reflective judgment), aby opisać rodzaj epistemologicznego poznania, które zawiera w sobie przekonanie, że istnieje coś takiego jak niepewność poznawcza. Zrozumienie osądzania refleksyjnego młodzieży i dorosłych nie mogło się odbyć bez umiejętności pomiaru tej kategorii. King i Kitchener (1994) odróżniły myślenie krytyczne od tak zwanego osądzania refleksyjnego. Ich zdaniem myślenie krytyczne dotyczy problemów o określonej strukturze oraz z poprawną odpowiedzią, tymczasem refleksyjne osądzanie prowadzi do rozwiązywania problemów o zaburzonej strukturze. Takie problemy zostały przez Schöna (1987) określone mianem „bagna w praktyce” (swamp of practice). Cervero (za: Weaver, 2012) definiował je zaś jako nieokreślone sfery i obszary praktyki (indeterminate zones of practice). Autorki (King i Kitchener, 1994) zastanawiały się nad tym, w jaki sposób studenci analizują złożone zagadnienia, oraz jak podchodzą do rozwiązywania problemów „źle zorganizowanych”, nieposiadających jednoznacznego i poprawnego rozwiązania. W wyniku tych rozważań został opracowany model refleksyjnego osądzania (the Reflective Judgment Model). Model ten ma budowę etapową – składa się z siedmiu odrębnych poziomów. Etapy: pierwszy, drugi i trzeci zostały określone mianem myślenia prerefleksyjnego, etapy czwarty i piąty myśleniem quasi-refleksyjnym, a etapy szósty i siódmy – myśleniem refleksyjnym.

Źródła modelu refleksyjnego osądzania

Osądzanie refleksyjne – jako wysoce intelektualny proces – wymaga profesjonalnych kompetencji poznawczych podmiotu oraz jego dojrzałości moralnej i etycznej. Można powiedzieć, że publikacja King i Kitchener (1994) tworzy dopełnienie prac Deweya, Kohlberga, Piageta, Kegana, stanowiąc jednocześnie rzetelny wkład do zrozumienia rozwoju intelektualnego człowieka. Dla King i Kitchener szczególnie ważne były prace Deweya z lat trzydziestych dwudziestego wieku (1933, 1938). Zaczerpnięto z nich

między innymi definicję refleksyjnego myślenia, uaktywniającego się, gdy ludzie uznają, że pewne problemy nie mogą być rozwiązane z całą pewnością. Wątpliwości są więc źródłem poszukiwania wiedzy. Termin refleksyjne osądzanie można zaś definiować jako epistemologiczne poznanie, które zawiera przekonanie, że w niektórych kwestiach istnieje niepewność.

Teoria Piageta (1966, 1972) stanowiła kolejną podstawę modelu refleksyjnego osądzania, gdyż zawierała założenia o rozwoju stopniowym. Konceptyjna struktura używana do zrozumienia świata przez dziecko, a potem dorosłego, opiera się na udoskonalanych w miarę rozwoju procesach asymilacji i akomodacji wiedzy. Od Kegana (1982) zaczerpnięto zaś poglądy o rozwoju siebie samego oraz ewolucji budowanych w cyklu życia relacji międzyludzkich – czynnikach stanowiących continuum rozwoju.

ETAPY MODELU REFLEKSYJNEGO OSĄDZANIA

1. MYŚLENIE PREREFLEKSYJNE

Osoba myśląca prerrefleksyjnie jest przekonana o absolutnej poprawności wiedzy. Źródłami poznania są bezpośrednie obserwacje oraz informacje uzyskiwane od autorytetów. Ludzie są przekonani, że to, co wiedzą, jest absolutnie poprawne. Swoje opinie uzasadniają w prosty sposób. Nie posiadają zdolności analizy problemów zawierających elementy niepewności. Dla osób funkcjonujących na tym poziomie przekonania muszą być pewne i uzasadnione, zamknięte najprostszą konkluzją – tak lub nie. Informacje, które nie są spójne z tym, w co wierzy podmiot, zostają przez niego automatycznie odrzucane. Jeśli eksperci mają różne zdania w jakiejś kwestii, to jeden z nich musi być w błędzie, a drugi jest „prawdziwym ekspertem”. Myślenie prerrefleksyjne zawiera się w trzech opisanych poniżej etapach.

Tabela 1. *Opis etapów myślenia prerefleksyjnego*

Etap	Opis	Pojmowanie wiedzy	Uzasadnianie koncepcji
1	<p>Wiedzę danej osoby stanowią jej obserwacje. Fakty i osądy nie są różnicowane.</p>	<p>Zakłada się istnienie ścisłych podstaw wiedzy. Poznanie jest wynikiem bezpośredniej obserwacji i jest absolutnie pewne.</p>	<p>Wiedza nie wymaga uzasadniania, ponieważ zakłada się absolutną zgodność tego, w co się wierzy, z tym, co jest prawdą. Alternatywne poznania nie są rozważane.</p>
2	<p>Wiedza pochodzi od autorytetów i jest źródłem faktów, a więc prawdy.</p>	<p>Wiedza z założenia jest pewna lub prawie pewna. Podmiot może ją uzyskiwać bezpośrednio lub za pośrednictwem autorytetów.</p> <p>Zdarza się, że wiedza nie jest dostępna natychmiast.</p>	<p>Prawda jest uzasadniana poprzez to, czego dowiadujemy się od autorytetów (np. rodziców lub nauczycieli). Większość problemów z założenia posiada jedną prawdziwą odpowiedź. Nie istnieją więc konflikty związane z podejmowaniem decyzji w kwestiach spornych.</p>

3	<p>Zakłada się, że prawda albo rozwiązanie danej kwestii na pewno istnieje. Poznania te mogą być jednak tymczasowo niedostępne. W przypadku braku prawdy absolutnej fakty spostrzegane przez podmiot oraz jego osobiste przeświadczenia są oceniane jako prawdziwe.</p>	<p>Zakłada się, że wiedza jest absolutnie pewna lub tymczasowo niepewna. W obszarach niepewności osobiste przeświadczenia mogą być uznawane za prawdę dopóty, dopóki ta absolutna nie zostanie uznana. W zakresach, które są całkowicie pewne, wiedza uzyskiwana jest od autorytetów.</p>	<p>Jeśli istnieją niezbite twierdzenia w danej kwestii, są wyjaśniane w odniesieniu do przekonań autorytetów. W obszarach, w których brakuje jeszcze ostatecznego rozwiązania, personalne opinie uważane są za prawdziwe.</p>
---	---	---	---

2. MYŚLENIE QUASI-REFLEKSYJNE

Myśleniu quasi-refleksyjnemu towarzyszy założenie, że wiedza zawiera elementy niepewności oraz jest kontekstowa. Wątpliwości są najczęściej spowodowane brakiem informacji lub wynikają z metod pozyskiwania dowodów. Podmiot jest wyposażony w pewien zasób wiedzy. Ma skłonność do dostosowywania nowej wiedzy do swoich potrzeb poznawczych oraz rozumie, że nie wszystkie problemy mają jasną, klarowną strukturę. Osoby myślące quasi-refleksyjnie posiadają zdolność szerszego spojrzenia na daną kwestię poprzez kontekst i porównanie. Problemy o niejasnej, skomplikowanej strukturze nadal pozostają dla nich trudne.

Tabela 2. *Opis etapów myślenia quasi-refleksyjnego*

Etap	Opis	Pojmowanie wiedzy	Uzasadnianie koncepcji
4	<p>Rzetelność wiedzy oparta jest na dowodach. Ze względu na pragmatycznych istnieje przeświadczenie o niepewności wiedzy, którą cechuje również podmiotowa specyficzność.</p>	<p>Wiedza jest niepewna. Jej wiarygodność jest indywidualna dla jednostek oraz zależna od sytuacji.</p>	<p>Źródło pewności przekonań nie istnieje. Uzasadnienie koncepcji odbywa się poprzez wybór dowodów, które pasują do ustalonych wierzeń.</p>
5	<p>Dowody wiedzy są zróżnicowane i zależne od dyscypliny, której dotyczą. Oceniana jest jakość poznania (jako: silna, słaba, istotna bądź nieistotna). Dowody nie są celami samymi w sobie, ale stanowią narzędzie do budowy interpretacji.</p>	<p>Wiedza jest uważana za kontekstową i subiektywną. Jest zależna od percepcji oraz osobistych kryteriów osądzania.</p>	<p>Prawda jest uzasadniana na podstawie jej funkcjonowania w danym kontekście. Każde nowe podejście do problemu powoduje dodatkowe komplikacje oraz opóźnia ocenianie.</p>

3. MYŚLENIE REFLEKSYJNE

Rozumowanie typowe dla myślenia refleksyjnego odzwierciedla epistemologiczne założenie, że nie istnieje jedno oraz stałe w czasie rozumienie świata. Wiedza funkcjonuje w relacji do kontekstu, w którym została wygenerowana. Dodatkowym założeniem jest to, że niektóre interpretacje i twierdzenia mogą być

oceniane jako bardziej wiarygodne niż inne. Prawda absolutna nigdy nie może być ustalona z całkowitą pewnością, ale niektóre twierdzenia mogą być oceniane jako bardziej uzasadnione. W myśleniu refleksyjnym dokonujemy przejścia z kontekstowego i subiektywnego rozumowania do bardziej złożonych możliwości konstruowania wiedzy w różnych kontekstach. Najbardziej zaawansowany poziom myślenia refleksyjnego związany jest z systematycznymi „badaniami” podmiotu, który jest konstruktorem wiedzy. Decyzje i myślenie na tym poziomie charakteryzuje wyższa synteza oraz otwartość na ciągłe poszukiwanie rozwiązań alternatywnych.

Tabela 3. *Opis etapów myślenia refleksyjnego*

Etap	Opis	Pojmowanie wiedzy	Uzasadnianie koncepcji
6	Jedyna i słuszna prawda nie istnieje. Wszelkie interpretacje wiedzy mogą być krytykowane.	Wiedza jest osobista, tworzona z różnych źródeł na podstawie autorskich ocen dowodów oraz interpretacji innych osób.	To, w co wierzymy, jest uzasadniane poprzez porównywanie dowodów, opinii oraz różnych stron problemu w określonych kontekstach. Budowane przez podmiot rozwiązania są przez niego oceniane na podstawie osobiście zatwierdzonych kryteriów (np.: wartości, pragmatycznych potrzeb działania).
7	Posiadanie wiedzy jest wynikiem procesu racjonalnego badania opartego na różnych interpretacjach.	Podmioty są badaczami konstruującymi wiedzę. Jednostka jest świadoma tego, że jej system poznawczy jest ograniczony.	Wierzenia są uzasadniane probabilistycznie, za pomocą dowodów i argumentów. Wnioski bronią się jako najbardziej kompletne, przekonujące lub najbardziej prawdopodobne w danym czasie, na podstawie aktualnych danych.

Autorki (King i Kitchener, 1994) modelu refleksyjnego osądzania stwierdziły, że etapowość będzie stanowiła najodpowiedniejsze ramy jego konceptualizacji. Dostarcza bowiem podstaw do obserwacji sekwencyjnych zmian w powstawaniu epistemologicznych założeń jednostki. Ujęcie zdolności osądzania refleksyjnego w siedem etapów pozwala dostrzec jakościowe różnice na poszczególnych poziomach myślenia. Podstawowe elementy modelu, takie jak uzasadnianie pojęć i ewolucja interpretacji poznania, stanowią spójną, sekwencyjną całość: od rozumowania najprostszego po myślenie głębokie i zaawansowane. Należy się zgodzić z Lamborn i Fischer (1988), że w rzeczywistości rozumowanie poszczególnych osób może zostać opisane na dwóch, nawet trzech sąsiadujących ze sobą etapach. Warto również poznać opinię King (1990), która opowiada się za kompleksowym spojrzeniem na rozumowanie. Jej zdaniem osoba nie może znajdować się po prostu na którymś etapie. Założenie, że jeśli jednostka w ramach jednego poznania znajduje się na danym etapie, to jej wiedza zawsze musi powstawać na tym samym etapie, byłoby błędem (Lamborn, Fischer, 1988).

POMIAR OSĄDZANIA REFLEKSYJNEGO

Kwestionariusz osądzania refleksyjnego (Reflective Judgment Inventory) jest ustrukturuowanym wywiadem, którego celem jest uzyskanie danych o epistemologicznych założeniach jednostki, czyli informacji o podstawowych przekonaniach podmiotu na temat wiedzy oraz sposobu jej nabywania. Badanie za pomocą kwestionariusza osądzania refleksyjnego jest rodzajem jednogodzinnej dyskusji opartej na pięciu „zle zorganizowanych” problemach z zakresu kwestii społecznych, psychologii, biznesu lub innych dziedzin. Respondentowi przedstawiany jest problem oraz seria pytań z nim związana (King i Kitchener, 1994). Każde z pytań zadawane jest po to, aby uzyskać informacje o tym, na którym poziomie z modelu refleksyjnego oceniania znajduje się osoba biorąca udział w wywiadzie. Stwierdzenia podmiotu są przekładane na punkty zgodne z regułami oceny wypowiedzi z modelu osądzania refleksyjnego (King, 2012) i dokonywana jest transkrypcja poszczególnych wypowiedzi podmiotu. Następnie odbywa się kwalifikacja wszystkich wypowiedzi podmiotu, związanych z danym problemem poznawczym, do poszczególnych poziomów modelu osądzania refleksyjnego. Przyznawane punkty (od 1 do 7) odpowiadają etapom osądzania refleksyjnego. Dogłębna analiza rzetelności i trafności narzędzia – przeprowadzona przez Wood (i in. 2002) oraz

King i Kitchener (2002) – potwierdziła jego wysokie walory psychometryczne.

Przykładami standardowych problemów z kwestionariusza osądzania refleksyjnego są dwa zagadnienia opisane poniżej.

1. *Większość historyków twierdzi, że piramidy zostały zbudowane jako grobowce królów przez starożytnych Egipcjan, przy użyciu pracy ludzkiej, ze wspomaganie lin, kół i wałków. Inni sugerowali, że Egipcjanie nie mogli wbudować takich ogromnych struktur samodzielnie, gdyż nie mieli niezbędnej wiedzy matematycznej, narzędzi ani odpowiedniego źródła zasilania.*

2. *Wielu naukowców z różnych dziedzin zajmuje się zagadnieniem bezpieczeństwa energii jądrowej. Niektórzy z nich uważają, że energia jądrowa jest bezpieczna i może znacznie zmniejszyć naszą zależność od zasobów nieodnawialnych. Inni twierdzą, że energia jądrowa jest z natury niebezpieczna, a elektrownie jądrowe doprowadzą do powszechnego i długoterminowego zanieczyszczenia środowiska (King i Kitchener, 1994, s. 259–260).*

Niektóre z pytań do wywiadu z kwestionariusza osądzania refleksyjnego brzmią następująco:

- *Co sądzisz o tych wypowiedziach?*
- *Jak to się stało, że ten punkt widzenia jest Ci bliski?*
- *Czy jesteś przekonany, że reprezentujesz prawidłowe stanowisko w tej sprawie? Jak to możliwe lub dlaczego niemożliwe?*
- *Jak to możliwe, że ludzie mają tak różne poglądy na ten temat?*
- *Jak to możliwe, że eksperci w danej dziedzinie nie zgadzają się na ten temat?*

Wybór tematów do dyskusji był podyktowany możliwością skupienia się podmiotu na intelektualnych trudnościach dostarczanych przez dany problem. Problemy natury moralnej czy tożsamościowej nie były wzięte pod uwagę. Założono bowiem, że rozumowanie o tych kwestiach może być specyficzne, a to z kolei może powodować, że wypowiedzi podmiotu będą trudne do interpretacji (King i Kitchener, 1994).

Warto się teraz przyjrzeć, jak określanie poziomu osądzania refleksyjnego wygląda w praktyce. Poniżej zostaną przytoczone fragmenty transkrypcji wywiadów zrealizowanych za pomocą kwestionariusza osądzania refleksyjnego. W podsumowaniu wypowiedzi respondentów zamieszczone zostaną oceny danego fragmentu wywiadu (punkty od 1 do 7). Ogólny poziom osądzania refleksyjnego badanych określano za pomocą średniej

arytmetycznej obliczanej na podstawie wypowiedzi podmiotu o wszystkich pięciu problemach. Jako pierwszy poddam analizie fragment wywiadu z 21-letnią studentką politechniki.

B (badacz): Co sądzisz o tej wypowiedzi i jaki jest Twój punkt widzenia na tę sprawę?

R (respondent): Myślę, że piramidy zostały zbudowane przez Egipcjan. Jakaś prawda musi być.

B: Jak to się stało, że ten punkt widzenia jest Ci bliski?

R: Od zawsze się o tym mówiło.

B: Na czym bazowałaś, obierając ten punkt widzenia?

R: W szkole się o tym uczyłam, na lekcji historii w podstawówce.

B: Czy jesteś przekonana, że Egipcjanie zbudowali te piramidy samodzielnie?

R: Uważam, że były tam też takie osoby, które im pomagały. Myślę, że czerpali od kogoś wiedzę, i dlatego im się udało.

B: A jeśli dwoje ludzi ma różne opinie na temat budowy piramid, to czy można powiedzieć, że któraś z tych opinii jest lepsza?

R: Uważam, że pierwsza opinia jest dobra. Wiem to z własnej wiedzy.

B: Jak to możliwe, że ludzie mają tak różne poglądy na temat budowy piramid?

R: Każdy człowiek ma inne zdanie. Jest inny, ma inny charakter i inaczej wszystko postrzega. Przecież nie jest tak, że każdy ma takie samo zdanie.

B: Jak to możliwe, że eksperci nie zgadzają się na temat budowy piramid?

R: Bo mogą czerpać wiadomości z innych źródeł.

Analizując fragment wywiadu z 21-letnią studentką, zauważam, że wiedzę, którą posiada, opiera przede wszystkim na tym, co usłyszała w szkole. Twierdzi również, że problem jej przedstawiony posiada jedno rozwiązanie. Nie zauważam w jej myśleniu jakichkolwiek konfliktów z ustosunkowaniem się do poddawanej analizie kwestii. Na podstawie tych wypowiedzi można określić, że studentka ta myśli prerefleksyjnie, znajduje się na drugim etapie modelu osądzania refleksyjnego. Pod koniec rozmowy na temat budowy piramid egipskich respondentka zauważa jednak, że wiarygodność wiedzy jest indywidualna dla jednostek, oraz że wiedzę może cechować podmiotowa specyficzność. Te fragmenty jej wypowiedzi można zakwalifikować do myślenia quasi-refleksyjnego – czwartego etapu

z modelu osądzania refleksyjnego. Uśredniając, można zaś określić, że myślenie tej badanej znajduje się na pograniczu myślenia pre- i quasi-refleksyjnego – ogólnie można je usytuować na trzecim etapie. Rozmowa ze studentką na cztery pozostałe tematy (np. o energii jądrowej, historii stworzenia świata i ludzi) przebiegała w podobnej konwencji i w ogólnym ujęciu jej myślenie oceniono jako prerefleksyjne (drugi i trzeci etap z modelu osądzania refleksyjnego).

Przytoczę teraz fragment wywiadu z 27-letnim mężczyzną:

B: Co sądzisz o tej wypowiedzi? Jaki jest Twój punkt widzenia na sprawę energii jądrowej?

R: Znowu mam rozdzwięk. Elektrownie są niebezpieczne. Wszystko jest niebezpieczne. Zawsze istnieje ryzyko wybuchu. Z drugiej strony, inne elektrownie też są szkodliwe, więc może warto byłoby te elektrownie budować, by tych zanieczyszczeń było mniej. Wiadomo, zanieczyszczenia też źle na nas wpływają.

B: Jak to się stało, że jest Ci bliski ten punkt widzenia na temat energii jądrowej?

R: Sam nie wiem. Teraz jest tyle różnych opinii na ten temat, że sam nie wiem, która jest właściwa, lepsza, która przyniesie mniej szkód.

B: Na czym bazowałeś, obierając ten punkt widzenia?

R: Chyba tutaj głównie na tym, co inni mi mówili. Rozmawiałem z kolegami ostatnio, po wybuchu w Fukushima. W telewizji też dużo o tym było.

B: Czy jesteś przekonany, że reprezentujesz prawidłowe stanowisko w sprawie energii jądrowej? Jak to możliwe lub dlaczego niemożliwe?

R: Nie wiem, czy mogę być przekonany, w sumie zawsze jakieś ryzyko istnieje. Z drugiej strony – nie da się uniknąć pewnych katastrof.

B: Kiedy dwoje ludzi ma różne opinie w kwestii energii jądrowej, to jedna z opinii jest dobra, a druga zła? Jeśli się z tym zgadzasz, to co masz na myśli, mówiąc, że jedna z opinii jest dobra? Jeśli nie można powiedzieć, że któraś z opinii jest lepsza od drugiej, to co masz na myśli, mówiąc: lepsza?

R: Któraś z tych opinii powinna być zła. Ja nie czuję się na siłach, by określić, która jest dobra, a która nie.

B: Jak to możliwe, że ludzie mają tak różne poglądy na temat energii atomowej?

R: Niektórzy pewnie się boją. Kiedy pojawia się strach, to pojawia się też sprzeciw. A niektórzy wiedzą, że przed niektórymi rzeczami nie uciekniemy – wybu-

chy, katastrofy były, są i będą.

B: Jak to możliwe, że chemicy nie zgadzają się na ten temat?

R: Może znowu chodzi o pieniądze, bo to są duże nakłady finansowe. Może też nie ma takich dobrych badań, by potwierdziły, co jest dobrą opinią, a co złą.

Respondentapoproszono,abyustosunkowałsiędoproblemuzwiązanego z produkowaniem energii jądrowej. Zauważam, że badany nie ma pewności co do jednoznacznego rozstrzygnięcia stawianej przed nim kwestii. Różne opinie, które do niego dochodzą, dodatkowo komplikują ocenę. Mężczyzna zauważa, że wiedza na temat energii atomowej jest niepewna. Analizując wypowiedź badanego, można stwierdzić, że myśli on quasi-refleksyjnie. Ten fragment wywiadu kwalifikuje go na piąty etap modelu osądzania refleksyjnego.

Jako ostatni zostanie zaprezentowany fragment wywiadu z 24-letnią studentką wydziału humanistycznego:

B: Co sądzisz o tej wypowiedzi? Jaki jest Twój punkt widzenia na temat budowy piramid egipskich?

R: Bardziej skłaniam się do pierwszej opinii. Jestem przekonana, że piramidy zostały zbudowane przez starożytnych Egipcjan. Nie mam co do tego żadnych wątpliwości.

B: Jak to się stało, że ten punkt widzenia jest Ci bliski?

R: Poprzez uzyskaną wiedzę.

B: Na czym bazowałaś, obierając ten punkt widzenia?

R: Zarówno w szkole średniej na lekcjach historii, jak i na studiach wyższych przekazywano nam taką wiedzę. Dlatego śmiem twierdzić, że piramidy wzniesiono rękami starożytnych Egipcjan.

B: Czy jesteś przekonana, że reprezentujesz prawidłowe stanowisko w tej sprawie?

R: Wydaje mi się, że tak. Możliwe, że to zbudowali sami. Myślę, że mieli dobry plan. Tak, zdecydowanie.

B: Kiedy dwoje ludzi ma różne opinie na temat budowy piramid egipskich, to jedna z opinii jest dobra, a druga zła? Czy się z tym zgadzasz?

R: Tak. Jedna jest dobra.

B: Co masz na myśli, mówiąc, że jedna z opinii jest dobra?

R: Te opinie wydają mi się sprzeczne. Pierwsza wydaje mi się dobra. Druga jest zatem zła.

B: Jak to możliwe, że ludzie mają tak różne poglądy na ten temat?

R: Być może część ludzi jest niedoinformowana lub też mieli złe informacje.

B: Jak to możliwe, że eksperci w danej dziedzinie nie zgadzają się na ten temat?

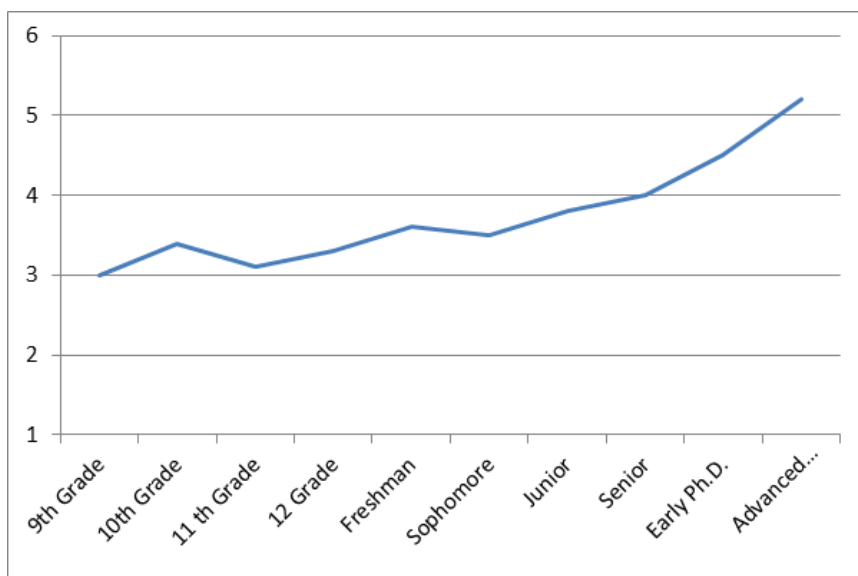
R: Na pewno oni prezentują różne szkoły, różne poglądy i innymi drogami dochodzili do prawdy, którą uważają za słuszną. Każdy ma prawo do własnego zdania.

Respondentka zakłada, że prawdziwe rozwiązanie dotyczące kwestii budowy piramid w Egipcie na pewno istnieje. Wiedzę, którą zdobyła od autorytetów, oraz swoje osobiste przeświadczenia uważa za prawdziwe. Można więc powiedzieć, że reprezentuje myślenie prerefleksyjne, myślenie z trzeciego etapu modelu osądzania refleksyjnego. Na końcu przytaczanego fragmentu wywiadu zauważam jednak przejawy myślenia quasi-refleksyjnego. Badana dopuszcza możliwość kontekstowości wiedzy oraz jej zależność od percepcji podmiotów.

OSĄDZANIE REFLEKSYJNE – WYNIKI BADAŃ

Dwadzieścia lat studiów nad rozwojem osądzania refleksyjnego dorosłych (King, Kitchener, 2002) doprowadziło do jednoznacznych wniosków, że zdolności epistemologiczne ludzi związane są z ich wiekiem. Studenci rozpoczynający naukę w college'u (najczęściej osoby osiemnastoletnie) znajdowali się między trzecim a czwartym etapem z modelu osądzania refleksyjnego. Studenci ostatniego roku college'u (osoby dwudziestokilkuletnie) średnio osiągnęli czwarty etap. Dorośli mieścili się najczęściej w przedziale między trzecim a szóstym, siódmym etapem, i ich wyniki były różnicowane poprzez czynniki sytuacyjne i środowiskowe.

Rysunek 1. *Etapy myślenia refleksyjnego uczniów, studentów i absolwentów z USA*



na podstawie: King, P. M., Kitchener, K. S., 1994, *Developing reflective judgment*, s.162

Długoterminowe studia doprowadziły również do konkluzji, że zdolność do refleksyjnych osądów rozwija się wraz z wiekiem. Badania (King i Kitchener, 1994) wykazały, że wyniki poszczególnych jednostek z kwestionariusza osądzania refleksyjnego wraz z każdym kolejnym pomiarem wykazują stałą tendencję wzrostową.

King i Kitchner (1994) szczególną uwagę poświęciły pomiarowi rozwoju poznawczego osób studiujących. Powodów takich zamierzeń było kilka. Chodziło o to, aby student potrafił zrozumieć samego siebie w zakresie rozwoju. Zakładano również, że dane o rozwoju intelektualnym młodzieży mogą być niezwykle przydatne dla osób oceniających programy nauczania oraz dla projektorów i realizatorów dydaktyki w szkolnictwie wyższym. King (1990) potwierdziła, że informacje o poziomie refleksyjnego oceniania studentów mogą być niezwykle przydatne do oceny oraz decyzji o ewentualnej modyfikacji do-

tychczasowych programów nauczania. Edukacja na wyższym poziomie wiąże się z profesjonalizacją. Jednostka powinna zatem specjalizować się w danej dziedzinie, ale musi także posiadać zdolność myślenia holistycznego. Wiele, jeśli nie większość szkół wyższych, aspiruje do nauczania studentów tego, jak wyciągać wnioski z niekompletnych, a nawet sprzecznych danych. Wydaje się więc jasne, że należy nauczyć studentów refleksyjnego myślenia.

REFERENCES:

- Dewey, J. (1933). *How we think: A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process*. Boston: DC Heath and Company
- Dewey, J. (1938). *Logic: The theory of inquiry*. Troy, MO: Holt, Rinehart, & Winston.
- Kegan, R. (1982). *The evolving self*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- King, P.M. (1990). Assessing development from a cognitive developmental perspective. w: D. Creamer (red.), *College student development: Theory and practice for the 1990's* (ss. 81–98). Alexandria: VA: ACPA Media.
- King, P. M. i Kitchener, K. S. (1994). *Developing reflective judgment*. San Francisco: CA: Jossey-Bass.
- King, P.M. i Kitchener, K.S. (2002). The reflective judgment model: Twenty years of research on epistemic cognition. w: B. K. Hofer i P.R. Pintrich (red.), *Personal epistemology: The psychology of beliefs about knowledge and knowing* (ss. 37–61). Mahway, NJ: Lawrence Erlbaum, Publisher.
- Lamborn, S.D. i Fischer, K.W. (1988). Optimal and functional levels in cognitive development: The individuals' developmental range. *Newsletter of the International Society for the Study of Behavioral Development* 2(14), ss. 1–4.
- Piaget, J. (1966). *Studia z psychologii dziecka*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwa Naukowe.
- Piaget, J. (1972). *Strukturalizm*. Warszawa, Państwowe Wydawnictwa Naukowe.
- Schön, D. (1987). *Educating the Reflective Practitioner*. San Francisco: Jossey-Bass.

Wood, P.K. i Kitchener, K.S. i Jensen, L. (2002) Considerations in the design and evaluation of a paper-and-pencil measure of reflective thinking. w: B. Hofer i P. Pintrich (red.), Personal epistemology: The psychology of beliefs about knowledge and knowing (ss.227–294). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Źródła INTERNETOWE

Carol, L. Weaver. Developing Reflective Judgment: CPE Imperative. Pozyskano (3.01.2012) z <http://nasje.org/news/newsletter0201/resources/skills.htm>

King, P.M. Reflective thinking model. Pozyskano (3.01.2012) z <http://widedeworldreflect.wikispaces.com/Reflective+thinking+model>